

Metodika

Stanko Žepić

HISTORIJSKA GRAMATIKA I NASTAVA NJEMAČKOG JEZIKA

I

Svaki nastavnik njemačkog jezika imao je manje-više intenzivnu izobrazbu iz povijesti jezika i historijske gramatike. Gotovo se svaki za vrijeme studija pitao čemu sva ta muka oko gramatike njemačkog jezika prije tisuću godina, koju praktičnu svrhu ima čitanje njemačkih tekstova 9. i 10. stoljeća ili čak čitanje gotske Biblije iz 4. stoljeća i bubanje riječi kojih danas više nema? Svaki će student germanistike s tog istog, pragmatičkog gledišta vjerojatno odbiti da gubi vrijeme na nešto što mu, kako on misli, nikad više u životu neće trebati, već da ga korisnije upotrijebi na nešto čime će unaprijediti svoje praktično znanje jezika i poboljšati svoju spremnost u metodici nastave stranog jezika. Takvo se mišljenje još i može tolerirati ako student germanistike vidi cilj svoje izobrazbe u praktičnoj primjeni poznavanja jezika kao prevodilac ili korespondent. Ali onda se s istim pravom može tvrditi da je za prevodioca ili korespondenta visokoškolsko germanističko obrazovanje suvišno, jer osim praktičnog znanja jezika koje može steći i negdje drugdje, ne treba nikakvog drugog specijalnog znanja: kao korespondent pet ili šest obrazaca pisama i vokabular dotične struke, kao prevodilac prirodenu sposobnost da brzo reagira i da sadržaje, bez teškoća u formuliranju, naizmjenice iskazuje u dva jezika. Međutim, pragmatički stav da je historijska gramatika za praktičnu nastavu jezika u školi suvišna zato što se ne može neposredno primijeniti, treba odlučno odbiti. Odnosno, nitko do danas nije razmišljao o tome kako da historijsku gramatiku u školi praktično primijeni te koju korist može učenik imati od elementarnog poznavanja historijske gramatike. A to je i posve razumljivo, jer takav stav proizlazi iz danas uobičajenog potcjenjivanja nastave gramatike u školi, a moglo bi se čak govoriti i o neprijateljskom stavu prema gramatici. Sve to proizlazi iz krive pretpostavke da prenošenje jezičnog znanja mora bazirati na prirodnoj situaciji ili je barem treba imitirati, da se dakle strani jezik stječe slično kao materinski, tj. preplavlivanjem bujicom riječi u određenoj situaciji. Ne treba posebno isticati da realni nastavni uvjeti u školi ne dopuštaju da se stvori situacija koja bi bila slična okolini u kojoj se uči materinski jezik, i to iz jednostavnog razloga što je broj tjednih sati znatno premalen, dok je broj učenika na koje treba podijeliti vrijeme prevelik. Zbog toga tako shvaćena "direktna" metoda nije ekonomična, jer iz ionako teškog puta u svladavanju stranog jezika čini zaobilazak. Osim toga, ta metoda potcjenjuje intelektualne sposobnosti učenika kad im u početnoj nastavi mjesto udžbenika daje slikovnice i traži od njih da pola godine ili još dulje za nastavnikom ponavljaju rečenice koje je autor slikovnice u priručniku za nastavnike točno propisao za svaku sliku posebno. Posljedica je da učenik u bespomoćnoj fonetskoj transkripciji bilježi za svaku sliku

propisane rečenice (koje ionako samo djelomično ili nikako ne razumije) da bi sebi na taj način olakšao mehaničko bubanje napamet. Osim toga izbjegava se upotreba materinskog jezika, a ono što je nerazumljivo, objašnjava se prema uputama priručnika za nastavnike gestama, tako da je komunikacija između nastavnika i učenika slična razgovoru gluhoonijemih. No i kasnije, na naprednijem stupnju učenja intelektualne se sposobnosti učenika ne naprežu previše, jer se usvajanje jezika ograničuje na jednostavno oponašanje umjesto da postane svjestan proces učenja stranog jezika.

Dok se u matematici već od početka velika važnost pridaje apstraktnom mišljenju, jer djeca upoznaju osnovne pojmove teorije skupova i obavljaju računске operacije s nepoznanicama x i y , općim brojevima a , b , $c \dots$ i funkcijama, dotle se u nastavi stranog jezika tretiraju kao debili koji ne znaju ni čitati ni pisati. Opća zabrana prevođenja propisanog teksta — sve za volju metode — još više otežava učenje, jer mehanički naučeni sklopovi ostaju semantički nejasni. O raščlanjivanju teksta na manje lingvističke jedinice s osvješćivanjem sintagmatskih i paradigmatičkih odnosa nema uopće ni govora, pa se ne može uspostaviti suodnos između materinskog i stranog jezika. Jer, ne smijemo zaboraviti da su hrvatski ili srpski jezik i nama bliski strani jezici indoevropski jezici koji pokazuju dalekosežne podudarnosti u gramatičkoj strukturi. I upravo je upućivanje na sličnosti stranog jezika i materinskog jezika važan korak u osvješćivanju procesa učenja. Dalji korak je upozoravanje na razlike, na kontraste koji postoje između materinskog i stranog jezika (o čemu važne podatke mogu dati u posljednje vrijeme vrlo aktivna istraživanja kontrastivne gramatike).

Da i prevođenje mora zauzeti važno mjesto u nastavi stranog jezika, nije bez daljega jasno u metodi koja se isključivo temelji na oponašanju. Ali ako pomislimo da zapravo svako učenje stranog jezika bazira na prevođenju, jer se — pojednostavnjeno rečeno — strani jezik uči tako da se lingvistička jedinica materinskog jezika zamijeni odgovarajućom jedinicom stranog jezika, ako se dakle uči prevođenjem, onda ne smijemo prevođenje kao metodu u nastavi stranog jezika zanemariti, to više što se prevođenjem služimo čak i češće nego što smo toga svjesni, naime, intralingvalnim prevođenjem, prevođenjem unutar jednoga jezika, kada jedan sadržaj objašnjavamo s više parafraza da bi ga učenik razumio. A kako bi se često pri tom skratio put i olakšalo razumijevanje kad bi se mjesto parafraze na stranom jeziku upotrijebio prijevod na materinski jezik!

I, najzad, da spomenemo još i posljednju boljeticu direktne metode koja se protivi prevođenju. Gramatička pravila i gramatički opisi daju se, ako se uopće eksplicitno spominju, na stranom jeziku. Pri tom se miješaju dvije razine: razina jezika objekta i razina metajezika, tj. jezik koji učenik uči kao strani jezik i jezik koji bi trebao da mu olakša učenje (stručni jezik gramatike) tretiraju se jednako i jednako se uvježbavaju, kao da i jezik gramatike ima isto komunikativno značenje kao i jezik koji se uči kao sredstvo komunikacije.

S tim u vezi postavlja se pitanje gdje je u tom sivilu naše stvarnosti mjesto historijske gramatike? Odgovor je posve jednostavan. Ako gramatika u našoj školi nema svoje određeno mjesto, onda je i potpuno promašeno tražiti njeno mjesto. Ali pretpostaviti ćemo da se gramatičke strukture stranog jezika uče i osvješćavaju po određenoj dobro promišljenoj progresiji. A kad takva progresija postoji, onda je i upućivanje na razvoj jezika i promjenu gramatičke strukture vrlo potrebno i korisno.

No najprije treba historijsku gramatiku opravdati općenito. Zašto učimo historijsku gramatiku? Mladogramatičari su jedinom znanstvenom metodom smatrali promatranje jezika tijekom njegove povijesti. Međutim, s tim se mišljenjem danas jednako tako ne možemo složiti kao ni s ekstremno suprotnim posve ahistorijskim promatranjem jezika kao npr. promatranjem američkog distribucionalizma. Jezik je, sinkrono gledan, sistem znakova u kojem možemo proučavati sintagmatske i paradigmatičke odnose. Uzajamno djelovanje jezika i govora uzrokuje stalne promjene u sistemu, koje se, međutim, manifestiraju u većim vremenskim razmacima. Pojedini dijelovi sistema mijenjaju se i u kraćim vremenskim razmacima, tako da i u sinkronom promatranju jezika moramo računati s dijakronim činjenicama. Osobito jasno dolazi do izražaja dijakrona komponenta u promjeni vokabulara u kojem stanovite riječi zastarijevaju, nove nastaju ili se preuzimaju kao tuđice. Kao primjer neka posluže riječi *Knabe* i *Jüngling* koje se danas ne mogu upotrijebiti kao "normalni" ekvivalenti za *dječak* i *mladić*. Dok se još u Rječniku Sanders-Wülfinga¹ iz 1912. riječ *Knabe* navodi bez ikakvih stilskih osobitosti ("ein männliches Kind, eig. bis zum Beginn der Jünglingsjahre"), Dudenov Stilski rječnik² iz 1971. bilježi upotrebu: *er ist ein fröhlicher Knabe; wie geht's, alter Knabe?*, gdje *Knabe* nije "männliches Kind", nego "Mann" ili čak "älterer Mann", i upotrebu u stilski uzvišenom jeziku: *sie hat einem Knaben das Leben geschenkt, ein aufgeweckter Knabe*. U Sanders-Wülfingu je *Jüngling* "eine männliche Person zwischen Knaben- und Mannesalter", dok Dudenov Stilski rječnik riječ *Jüngling* pripisuje uzvišenom stilu. Dudenov Rječnik značenja³ navodi uz natuknicu *Jüngling* pored oznake "uzvišeno" još i oznake "ironično" i "zastarijevajući" ("gehoben", "ironisch", "veraltend"). Karakteriziranje riječi oznakom "zastarijevajući" upućuje na promjenu i razvoj vokabulara, koji se može manifestirati u tako kratkom vremenu da leksikografija ne može s njim ići ukorak: pri izlasku rječnika iz štampe mnoge riječi već "zastarijevaju", ako već i nisu "zastarjele", mnoge, naprotiv, nisu zabilježene jer su se pojavile u međuvremenu, tj. u vremenu između završetka manuskripta i izlaska rječnika.

Ali ne nastaju vidljive novine samo u vokabularu. I gramatička je struktura podložna promjenama koje, međutim, nisu tako očevide kao promjene u vokabularu, ali ipak upućuju na dijakronu komponentu u jeziku. Tako se u novije vrijeme glagol *brauchen* razvio u modalni glagol koji zahtijeva infinitivnu dopunu bez *zu*. Prijedlog *trotz*, koji je nastao konverzijom iz imenice, izgubio je svoju prvobitnu rekciju (dativ) i povezuje se s genitivom jer je, izgubivši svoje značenje kao samostalna riječ, postao gramatičkim morfemom (autosemantik razvija se u sinsemantik, *Begriffswort* postaje *Formwort*). Ta pojava nije rijetka i može se promatrati i u hrvatskom ili srpskom jeziku: razvoj prijedloga *usprkos* + dat. u *usprkos* + gen. ili razvoj prepozicionalne grupe *u vezi s tim* u *u vezi toga*, gdje se u oba slučaja prvobitna autosemantička prepozicionalna grupa razvila u sinseman-

¹ Sanders-Wülfing: *Handwörterbuch der deutschen Sprache*, Leipzig und Wien, 1912.

² Duden, *Stilwörterbuch der deutschen Sprache*, Mannheim/Wien/Zürich, 1971.

³ Duden, *Bedeutungswörterbuch*, Mannheim/Wien/Zürich, 1970.

tičku riječ. I razbijanje rečeničnog okvira je novina koja zahvaća gramatičku strukturu današnjeg njemačkog jezika i mijenja je pred našim očima. Tipično svojstvo njemačke sintakse, tako često izrugivano pravilo na kojem se temelji fama o težini njemačkog jezika, pravilo da često besadržajni finitni oblik glagola i nominalni dio glagola kao nosilac značenja stoje daleko jedan od drugoga i da čine luk, okvir u kojemu su nanizani ostali dijelovi rečenice, danas se više strogo ne poštuje, tako da pred našim očima uzrokuje promjenu koja bi s vremenom mogla dovesti do novih pravila o redu riječi u njemačkom jeziku.

Ovi primjeri mogu biti dovoljni da opravdaju promatranje jezika s dijakronog aspekta. Ali nešto je drugo još važnije. Gramatička struktura jezika ne mijenja se u svim svojim dijelovima ravnomjerno, tako da na istom stupnju razvoja postoje starinske osobine i inovacije. Starinske osobine ističu se po tome što se potpuno ne uklapaju u gramatičku strukturu, i zato ih gramatički opis proglašava iznimkama ili nepravilnostima. Historijsko promatranje, međutim, pokazuje gotovo uvijek da takve "nepravilnosti" u određeno vrijeme tvore potpuno normalan subsistem koji se može opisati kao pravilan dio cjeline. Tako nam historijsko promatranje jezika pomaže da bolje shvatimo gramatičku strukturu današnjeg jezika. Kao primjer može poslužiti paradigma glagola *gehen* koju gramatike obično proglašavaju nepravilnom. Ali ako je poznato da u starovisokonjemačkom postoji glagol *gangan*, koji je kasnije u prezentu zamijenjen glagolom *gēn*, onda se pokazuje da je paradigma glagola *gehen* isto tako pravilna kao i paradigme glagola *lassen*, *fangen*, *halten* i drugih glagola iz klase tzv. glagola s reduplikacijom. To isto vrijedi i za glagol *stehen* koji je s gledišta sinkronog promatranja također nepravilan. Ali ako znamo da je u starovisokonjemačkom zabilježen glagol *stantan*, koji je u prezentu zamijenjen glagolom *stēn*, onda je glagol *stehen* isto tako pravilan kao i ostali glagoli VI prijevojnog niza: npr. *fahren*, *laden*, *schlagen*, *schaffen* i drugi, pri čemu treba dakako napomenuti da je glagol *stehen* svoj preterit izjednačio s participom, ali da se prvobitan vokalizam preterita još i danas vidi u obliku konjunktiva *stünde*.

III

Takav dijakroni pristup može se pokazati plodnim ako pomogne učenu da bolje shvati gramatički sistem i da točnije upamti njegove osobitosti. U dijakronom objašnjavanju treba početi od razvoja glasovnog sistema i upozoriti u prvom redu na značenje prijeglasa (*Umlaut*) u morfologiji imenica i glagola, kao i na prijevoj (*Ablaut*) kao morfološki signal u tvorbi glagolskih vremena jakih glagola. Dalja je glasovna osobitost koju treba istaći slabljenje nenaglašanih vokala na prijelazu u srednjovisokonjemačko razdoblje, kojim se objašnjava neobična glasovna struktura njemačkih riječi, tj. gotovo se svi nenaglašeni vokali realiziraju u današnjem njemačkom jeziku u pismu kao *e*, a u izgovoru kao poluvokal [ə]. Također zaslužuje pažnju duljenje srednjovisokonjemačkih kratkih vokala u naglašenom otvorenom slogu i kraćenje dugih vokala ispred grupa konzonanata jer objašnjavaju gotovo potpuno automatsku raspodjelu dugih i kratkih vokala u današnjem njemačkom jeziku. Kao osobitost konzonantizma može se spomenuti razvoj glasa *š* koji je u stanovitim okolinama nastao iz glasa *s* i u kojima se

danas, iz toga razloga, ne može pojaviti glas *s*, npr. *sp*, *st*, *sm*, *sr* na početku riječi (pri čemu je kod grupa *sp* i *st* zadržan do danas stari način pisanja). Relikt glasovnog razvoja je i pisanje tzv. *Dehnungs-h* koji se još u srednjovisokonjemačkom razdoblju realizirao kao laringalni spirant (*Hauchlaut*), npr. st. v. nj. *ziohan*, sr. v. nj. *ziehen* ['tsiəhən].

Pravilima *i*-prijeglasi (*i-Umlaut*), po kojima asimilatornim približavanjem prema ekstremno palatalnom prednjojezičnom glasu (*i* odn. *j*) iz stražnjih vokala nastaju prednji (što se može vrlo zorno prikazati na vokalskom trokutu) mogu se vrlo jednostavno objasniti prividno posve disparatne pojave. To je u prvom redu tvorba 2. i 3. lica prezenta jakih glagola u kojima je prvobitan nastavak *-is* i *-it* odgovoran za prijelaz glagolske osnove (*i* za prijelaz *e* → *i*): st. v. nj. *grebit* → n. v. nj. *gräbt* prema inf. st. v. nj. *graban*, st. v. nj. *stozit* → n. v. nj. *stößt*, st. v. nj. *loufit* → n. v. nj. *läuft*, st. v. nj. *nimit* → n. v. nj. *nimmt* prema inf. st. v. nj. *neman*. Također djelovanjem odnosno izostajanjem prijeglasa kod glagola sa sufiksom *-jan* mogu se protumačiti "nepravilnosti" u konjugaciji glagola *kennen*, *nennen*, *rennen*, *senden*, *wenden*, *denken* i, stavivši ih u određeni historijski okvir, mogu se tretirati kao subklasa slabih glagola. Isto je tako *i*-prijeglas odgovoran za postojanje dviju subklasa u tvorbi plurala imenica muškoga roda, npr. *der Tag*, *die Tage* — *der Gast*, *die Gäste*. Ova sa sinkronog gledišta danas nemotivirana distribucija jednog morfološkog signala može se opravdati ako je poznato da ovdje dijakrono gledano postoje dvije deklinacije: s jedne strane germanska *a*-deklinacija, a s druge strane germanska *i*-deklinacija, pri čemu napomena da je latinska riječ *hostis* ne samo etimološki srodna već da pripada u istu deklinaciju, može za učenika s klasičnim obrazovanjem dopuniti informaciju o *i*-deklinaciji. Da jedna klasa imenica ženskoga roda ima danas također prijelaz u pluralu, isto je tako posljedica pripadnosti germanskoj *i*-deklinaciji. Pri tome je korisno upozoriti na *i*-deklinaciju imenica ženskoga roda u hrvatskom ili srpskom jeziku, gdje su padežni nastavci do današnjeg dana sačuvani u izvornom obliku (paradigma *kost*). Prijeglas u pluralu imenica srednjega roda koje imaju pluralski nastavak *-er*, treba također tumačiti dijakrono, ali je dovoljno spomenuti da se taj nastavak razvio iz st. v. nj. nastavka *-ir* kao npr. kod imenice *kalb* — *kelbir*. Za objašnjenje porijekla toga nastavka, međutim, potrebno je znanje koje od učenika ne treba očekivati.

Za dijakrono objašnjenje prijevaja potrebni su malo veći duhovni naponi, ali se oni isplate jer time sistem jakih glagola postaje mnogo jasniji, a i preterito-prezentski glagoli pojavljuju se u posve drugom svjetlu. Preporučuje se da se za objašnjenje prijevaja uzme kao primjer grčki jezik u kojem se prijevojni stupnjevi u glagolskoj paradigmi mogu vrlo jasno pratiti: *λείπω*, *έλιπον*, *έλειπα*. No budući da je grčki tijekom permanentnih reformi obrazovanja dobio u nas pomalo egzotični nimbus, može se prijevoju u njegovu indoevropskom obliku za silu objasniti i na hrvatskom ili srpskom jeziku, npr. *nesti* — *nositi* ili *gnati* — *goniti* kao primjer za prijevojni stupnjeve *e/o/Ø*. Zatim treba prikazati raspodjelu vokalskih alternacija na pojedine glagolske oblike: stupanj punine *e* za prezent, stupanj punine *o* za singular preterita, stupanj praznine za plural preterita i za particip kao i stupanj duljine za plural preterita u IV i V prijevojnem nizu. Međutim, najvažnija je činjenica nastajanje novih oblika osnove povezivanjem prijevojnih vokala s poluvokalima, sonantima odnosno konzonantima kraja osnove. Učenicima se princip tvorbe osnova može prikazati na pojedinim primjerima a da se

ne ulazi u pojedinosti prijevornih nizova i u njihove razlike, npr. *scriban*, *screib*, *scribum*, *giscriban*, *ziohan*, *zöh*, *zugum*, *gizogan*, *bintan*, *bant*, *buntum*, *gibuntan* itd. Na tim se primjerima vidi da su preterito-prezentski glagoli relikti iz onoga doba kad su jaki glagoli svoje preteritalne oblike tvorili od dviju osnova. Prema tome su oblici *ich kann* — *wir können*, *ich darf* — *wir dürfen*, *ich weiß* — *wir wissen* potpuno pravilni oblici jedne od subklasa glagolske fleksije, dakako pod pretpostavkom da ih smjestimo u njihov određeni povijesno-razvojni okvir. Tek izjednačenjem osnova u singularu i pluralu preterita, do kojega dolazi u toku razvoja novonjemačkog, postaje prijevoj jednoznačan morfološki signal za razlikovanje glagolskih vremena (do današnjeg dana zadržala se u uzvišenom pjesničkom stilu u preteritu glagola *werden* opozicija između singulara i plurala: *ich ward* — *wir wurden*). Usprkos tom izjednačenju i glasovnom razvoju mogu se prvobitni prijevojni nizovi još i danas prilično dobro prepoznati, pa se zato i mogu uzeti kao princip klasifikacije jakih glagola i kao dobrodošla pomoć u memoriranju. Današnji vokalizam prijevojni nizova u njihovu pravilnom razvoju izgleda ovako:

Prijevojni niz	Vokalizam	Primjer	Broj glagola
I	ei — i — i	<i>bleiben blieb geblieben</i>	39
II	i — o — o	<i>fliegen flog geflogen</i>	29
III a)	i — a — u	<i>binden band gebunden</i>	19
b)	e — a — o	<i>helfen half geholfen</i>	19
IV	e — a — o	<i>gebären gebar geboren</i>	19
V	e — a — e	<i>geben gab gegeben</i>	10
VI	a — u — a	<i>tragen trug getragen</i>	9
VII	V — i — V	<i>laufen lief gelaufen</i>	14

Osim ovih nizova u kojima se u shemi ne bilježi duljina ili kraćina vokala (oznaka V u sedmom nizu označuje isti vokal u prezentu i participu), postoje još dvije veće subklase trećega niza:

III c)	i — a — o	<i>beginnen begann begonnen</i>	6
d)	e — o — o	<i>schwellen schwoll geschwollen</i>	15

i po jedna mala subklasa drugog niza (*saugen*, *saufen*) i petog niza (*bitten*, *liegen*, *sitzen*). Izvan klasifikacije ostaju glagoli *gehen* (VII) *kommen* (IV), *werden* (III) i *stehen* (VI) jer su se od ostalih članova svojih klasa glasovno previše udaljili. Pridružimo li niz III b) četvrtom nizu i uzmemo li u obzir "prebjege" iz jednog niza u drugi, kao i vokalske varijante *ü* umjesto *i*, *ö* umjesto *e*, onda možemo njemačke jake glagole⁴ ovako klasificirati:

⁴ Popis glagola uzet je iz: *Duden, Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*, Mannheim/Wien/Zürich, 1973.

I ei—i—i

sich *befleiß*en, *beißen*, *bleiben*, *bleichen*, *gedei*hen, *gleichen*, *gleiten*, *greifen*, *kneifen*, *kreischen*, *leiden*, *leihen*, *meiden*, *pfeifen*, *preisen*, *reiben*, *reißen*, *reiten*, *scheiden*, *scheinen*, *scheißen*, *schleichen*, *schleifen*, *schleiß*en, *schmeißen*, *schneiden*, *schreiben*, *schreien*, *schreiten*, *schweigen*, *speien*, *spleißen*, *steigen*, *streichen*, *streiten*, *treiben*, *weichen*, *weisen*, *zeihen*;

II i—o—o

biegen, *bieten*, *erkiesen*, *fliegen*, *fliehen*, *fließen*, *frieren*, *genießen*, *gießen*, *glimmen*, *klimmen*, *kriechen*, *küren*, *lügen*, *riechen*, *schieben*, *schießen*, *schließen*, *sieden*, *sprießen*, *stieben*, *triefen*, *trügen*, *verdrießen*, *verlieren*, *wiegen*, *ziehen*;

au—o—o

saufen, *saugen*;

III i—a—u

binden, *dingen*, *dringen*, *finden*, *gelingen*, *klingen*, *mißlingen*, *ringen*, *schlingen*, *schwinden*, *schwingen*, *singen*, *senken*, *springen*, *stinken*, *trinken*, *winden*, *wringen*, *zwingen*;

i—a—o

beginnen, *gewinnen*, *rinnen*, *schwimmen*, *sinnen*, *spinnen*;

e—o—o

schwellen, *schmelzen*, *quellen*, *scheren*, *melken*, *flechten*, *dreschen* *löschen*; *prijelaz iz V niza*: *wägen*, *bewegen*, *gären*, *weben*, *pflegen*; *prijelaz iz VI niza*: *schwören*, *heben*;

IV e—a—o

befehlen, *bergen*, *bersten*, *brechen*, *empfehlen*, *gebären*, *gelten*, *helfen*, *nehmen*, *schelten*, *schrecken*, *sprechen*, *stechen*, *stehlen*, *sterben*, *treffen*, *verderben*, *werben*, *werfen*;

V e—a—e

essen, *fressen*, *geben*, *genesen*, *geschehen*, *lesen*, *messen*, *sehen*, *treten*, *verges-*
sen;

i—a—e

bitten, *liegen*, *sitzen*;

VI a—u—a

backen, *fahren*, *graben*, *laden*, *schaffen*, *schlagen*, *tragen*, *wachsen*, *waschen*;

VII V—i—V

blasen, *braten*, *fallen*, *fangen*, *halten*, *hangen*, *hauen*, *heißen*, *lassen*, *laufen*, *raten*, *rufen*, *schlafen*, *stoßen*.

Izvan klasa: *gehen, kommen, werden* i *stehen*.

Ova je klasifikacija za nastavne potrebe mnogo bolja od alfabetskog nizanja glagola ili od podjele kakva je npr. provedena u Dudenovoj gramatici⁵: I. glagoli s tri različita vokala osnove, II. glagoli s istim vokalom u prezentu i participu i III. glagoli s istim vokalom u preteritu i participu, s ukupno 25 različitih tipova fleksije. Ali i sve druge novije gramatike daju opis jakih glagola koji se ne temelji na dijakronom prikazu osim njemačke gramatike autora Willomitzer — Tschinkel — Brandl⁶, koja potječe još iz doba kad je utjecaj Mladogramatičara bio vrlo jak, i gramatike Wilhelma Judea⁷ koja pored "moderne" podjele u deset nizova donosi i kratak historijski pregled jakih glagola.

Osim prijevlasno i prijevoja i njihova utjecaja na morfološku strukturu današnjeg njemačkog jezika postoje i druga područja gramatike koja zaslužuju da se prikažu historijski. To može npr. biti supletivna komparacija ili fleksija ličnih zamjenica kao vrlo starinske osobine indoevropskih jezika koje se mogu komparativno prikazati na latinskom i na hrvatskom ili srpskom jeziku. Također bi bile interesantne etimološke veze, posebno tamo gdje se mogu usporediti njemački i latinski ili njemački i hrvatski ili srpski jezik. Izbor problema koje treba historijski izložiti treba prepustiti spretnosti i znanju nastavnika i autora udžbenika, dakako autora budućih udžbenika, jer današnji udžbenici ne daju prostora ni za gramatiku modernog njemačkog jezika, a kamoli za historijske aspekte gramatike.

IV

Naposljetku treba još razmotriti pitanje kada dijakrona problematika mora ući u nastavu. Odgovor glasi: kada učenik svlada osnovne pojmove gramatike i kad mu je njemačka gramatička struktura donekle jasna, a to bi moglo biti na završetku četvrte godine učenja. Osobito intenzivno bavljenje teoretskim problemima gramatike trebalo bi uvesti u posljednja dva razreda jezičnog usmjerenja, jer onda postoji i relativno velik broj tjednih sati za nastavu jezika, a intenzivno je bavljenje stranim jezicima zapravo i osnovna svrha nastave. Ali intenziviranje nastave stranog jezika ostaje usprkos svim reformskim nastojanjima ipak stvar budućnosti. I najbolji nastavni planovi i programi ne vrijede mnogo ako ostanu mrtvo slovo na papiru i ako starom javašluku daju novo ime, mjesto da u proces edukacije integriraju nove sadržaje. Ovdje postavljen zahtjev za uvođenjem historijske gramatike u školu bio bi, u smislu reforme, pokušaj da se nastava jezika oživi novim sadržajem i da se na taj način učini efikasnijom. Ako to uspije, onda je jedan korak prema cilju reforme već učinjen.

⁵ Duden, *Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*, str. 126.

⁶ Willomitzer—Tschinkel—Brandl: *Deutsche Sprachlehre für Mittelschulen*, Wien, 1926, str. 139—143.

⁷ Wilhelm K. Jude: *Deutsche Grammatik*, Braunschweig, 1954, str. 121.